

Kucsera Tamás Gergely

Összegzés a köztestületként működő Magyar Művészeti Akadémia közel két esztendejéről

■ Az állam saját döntésén alapul – azaz diszkrecionális hatásköre, saját joga –, hogy a kultúráért felelős igazgatási szerveknek sajátos rendszere, illetve az állami (és az adható nem állami) támogatások, támogatási formák mikéntje milyen együtttest mutat. Mindezek alapján megállapítható, hogy eltérő modellek – azokon belül azonoságok és bizonyos trendek – figyelhetőek meg, amelyek azonban illeszkednek az adott állam egyéb állami, szervezeti stb. struktúrájához, továbbá akár a széles konszenzuson alapuló (nemzeti), akár a politikai váltógazdaságban az adott kormányzathoz kötődő kultúrpolitikához.

A témát elemző szakirodalom alapján meghatározó a különbség – és itt mindezt a tanulmány szűkös keretei miatt csak jelezni lehet – az Egyesült Államok és az Öreg Kontinens szabályozásai között, aminek az oka a kultúra eltérő felfogása.

Az, hogy – ellentétben néhány európai állammal – a művészet és a kultúra tekintetében az Egyesült Államokban a magántámogatások elsődlegessége figyelhető meg, nagymértékben összefügg az amerikai társadalmi és kulturális hagyományokkal; ezen a ponton legalábbis jelezni kell: valójában nincs európai modell, eltérő – bár esetenként csoportosításra lehetőséget biztosító – nemzeti intézmény- és finanszírozási rendszereket lehet látni, az Európai Unió pedig nem tette közösségi politikává a kultúra területét.

■ A tanulmány szintén csak jelezni tudja: a hazai kultúraigazgatás és kultúrpolitika központosított jellegű volt; mindennek számos történelmi oka van: a magyar civil társadalom szerves fejlődése az elmúlt száz esztendőben ugyanúgy, mint a korábban kulturális szempontból egységes köztestület, a Magyar Tudományos Akadémia második világháború utáni csonkolása a művészek eltávolításával, illetve a szovjet mintára történő átszervezéssel-fejlesztéssel, a kvázi-állami monopoljelleg kialakításával (intézményrendszer, forrásfelügyelet, tudományos fokozatok kiadása).

Mindez a helyzet az első szabadon választott kormány idején finomodott: a felsőoktatásról, illetve a Magyar Tudományos Akadémiáról (MTA) szóló törvények bizonyos kérdésekben megosztották a kompetenciákat a tudósköztestület és az egyetemek között, mint ahogyan a kultúra egyéb területére is vonatkozóan – ugyanezen időben – létrejött az állami-nem-állami együttműködésen alapuló forrásallokációs intézmény, a Nemzeti Kulturális Alap.

Az is csak jelzésként állhat itt, hogy az elmúlt negyedszázad magyar kormányainak tárcaszerkezetét áttekinthetően integrált, hol szétválasztott oktatási és kulturális tárcákat láthat az elemző, de vannak rendhagyó(nak tűnő) példák is: néhány éve – rövid ideig – a tudománypolitika tárca nélküli miniszter felügyelete alatt működött, míg most más területek mellett – egy humán csúcsmisztériumba olvasztva – kezeli a kormányzat a kultúra (és oktatás, valamint a tudomány) területét.

■ A kulturális értékek védelme, a nemzet művészeti hagyományainak megőrzése, átörökítése és bemutatása, az új alkotások létrehozásának ösztönzése, a magas színvonalú művészi alkotómunka közösségi feltételeinek meg erősítése, a művészeti élet kimagasló képviselőinek megbecsülése és a nemzetek közötti művészeti együttműködés fokozott igénye korunkra olyan jelentőségű feladatokká váltak, amelyek – az elmúlt közel húsz esztendő alatt számos alkalommal – joggal vetették fel egy, az MTA-hoz hasonló szerepkörű és súlyú művészeti köztestület megalapításának szükségességét.

A politikai-társadalmi átalakulást – a rendszertranszformációt – követően a művészetek akadémiai képviselője – az MTA-ból 1949-ben történt kiszervezés után – ismét témává lett. Ezt mutatja a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény 32. §-a, amely szerint: „Az irodalom, illetőleg a művészetek más területeit köztestületként szolgáló akadémiákról külön törvény rendelkezik.” Itt mindenképpen megjegyzendő, hogy a jogalkotó többes számban szól a jövőben létrehozandó művészeti

köztestület(ek)ről, ami azért érdekes, hiszen ezt egy unikális – így kiemelt jelentőséggel bíró, egyedi kompetenciákkal felruházott (tehát monopolhelyzetű) – tudományos köztestületről szóló törvényben teszi. Az idézett törvényi rendelkezést ugyan a jogalkotó másfél évtizeddel később – a 2009. évi XX. törvény 24. § (3) bekezdésével, 2009. április 6-tól – jogtechnikai megfontolásból hatályon kívül helyezte, de mindezzel együtt megállapítható, hogy a művészeteket reprezentáló köztestület felállítására vonatkozó jogalkotói szándék és a kapcsolódó törvényalkotás szükségessége nem kérdőjeleződött meg, az a politikai változásokat is jelentő kormányzati ciklusokon átívelő módon jelen maradt.

Ezt a folyamatot gyorsította fel az Országgyűlés, amikor 2011. április 18-án Magyarország Alaptörvényében, a X. cikkben deklarálta a művészeti alkotás szabadságát, illetve szól a két köztestületről.

Hazánk 2011. áprilisában elfogadott Alaptörvénye X. cikk (3) bekezdésének első mondata újdonságot hordoz a korábbi Alkotmányhoz képest: Alaptörvény által nevesített intézménnyé teszi a Magyar Tudományos Akadémiát, valamint a Magyar Művészeti Akadémiát.

Ez az alkotmányos megalapozás tette lehetővé az MMA-ról szóló törvény megalkotását, amely jogszabály – a Magyar Művészeti Akadémiáról szóló 2011. évi CIX. törvény (MMA tv.) – 2011. augusztus 10. napján lépett hatályba, így az 1992-től működő Magyar Művészeti Akadémia társadalmi szervezet művészeti-társadalmi eredményeire, valamint tagságára alapozottan lehetővé vált a – Magyar Tudományos Akadémiához hasonló szerepkörű és súlyú, illetve – köztestületi jogállású Magyar Művészeti Akadémia (MMA) 2011. november 5-i megalapítása.

■ A törvényi meghatározás szerint a művészeti köztestület az önkormányzás elvén működő jogi személyként országos közfeladatokat lát el a kulturális értékek védelme és gyarapítása, a művészeti és történeti hagyományok megőrzése, a magas színvonalú művészi alkotómunka közösségi feltételeinek megerősítése, az alkotómunka szabadságának védelme, a magyar művészeti élet kimagasló teljesítményt nyújtó képviselőinek személyes megbecsülése érdekében.

A fentiek alapján az MMA – a közfeladatainak jellegéből adódóan – köztestület, ezért a létrehozásához a legszükségesebb (garanciális) elemeket törvényi szinten kell(ett) szabályozni, de további, a működésre vonatkozó részletszabályok megalkotása – az autonómia elvén és gyakorlatán alapulva, az alapszabály formájában – a már létrejött MMA közgyűlésének mindenkori feladata: így elmondható, hogy a szabályozási szintek kölcsönös meg-

felelése adja a nemzet kulturális érdekeinek szolgálatára létrejött művészeti csúcintézmény jogi szempontból is egyértelmű és átlátható működését, a demokratikus önkormányzatiság elvének feltétlen érvényesülését biztosító szervezeti felépítését.

■ A leírtak alapján az MMA a művészettel – különösen az irodalommal, a zenével, a képző- és az iparművészettel, valamint az építészettel, a fotó-, a film-, az előadó-, a népművészettel –, továbbá a művészet elemzésével, támogatásával, oktatásával, hazai és nemzetközi bemutatásával, közkinccsé tételével és a magyar művészek képviselével összefüggő országos közfeladatokat kell hogy ellásson, és e közfeladatokhoz a központi költségvetés forrásokat biztosít.

A köztestület hatáskörébe tartozó egyes közfeladatokat a törvény az 1. § (1) bekezdése alapján a 4. §-ának (2) bekezdése taxatív módon sorolja fel, s egyszersmind alapvető elvárást fogalmaz meg a köztestület számára. Eszerint az MMA mindenkor tagjainak olyan cselekvő közösségként kell működnie, amely szerteágazó tevékenységével és szellemi kisugárzásával a magyar művészet értékeinek megőrzését, az értékeremtést és az értékközvetítést szolgálja határon innen és túl; a jogalkotó részéről elvárásaként fogalmazódik meg, hogy a kultúra és kiemelten a különféle művészeti ágak képviselői egyre fontosabb szerepet töltsenek be a társadalom alakításában, és aktív szerepvállalással járuljanak hozzá a kulturális érdekek hatékony érvényesítéséhez.

■ A köztestületi feladatellátás gyakorlata során a művészeti civil szervezetekkel való együttműködés egyik lehetséges formája a működési céljaik pénzügyi támogatása.

Az MMA megalakulását követően kezdeményezte a megváltozott jogszabályi körülményekre való tekintettel annak a lehetőségét, hogy a Nemzeti Együttműködési Alap mellett forrás-újraelosztó testületként működhesen, amely az egyes művészeti ágakhoz kötődő szervezetek alapműködését is támogathatja. Ezen törvénymódosításra vonatkozó köztestületi javaslatot a kormányzat is támogatta, így a 2012. évi XXXVIII. törvény 49. § (2) bekezdése – 2012. április 28-i hatálybalépéssel – módosította az MMA tv. 4. § (2) m) pontját. Ez a módosítás, melynek jogszabályi alapját, sajátos és különleges jogként, az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény 53. (1) bekezdése adja meg, lehetővé téve az MMA-nak a civil szervezetek alapműködésének pénzügyi támogatását.

■ 2012. őszén – több mint egy évvel az MMA tv. hatálybalépése után, a köztestület vezetőivel lefolytatott egyezte-

téseket követően – a jogalkotó újabb jelentős lépésre szánta el magát. Megállapította, hogy az önkormányzás elvén működő jogi személyként országos közfeladatokat ellátó MMA célja a kulturális értékek védelme és gyarapítása, a művészeti és történeti hagyományok megőrzése, a magas színvonalú művészi alkotómunka közösségi feltételeinek megerősítése, az alkotómunka szabadságának védelme, a magyar művészeti élet kimagasló teljesítményt nyújtó képviselőinek személyes megbecsülése, következésképpen az intézmény korábbi működése is törvényszerű volt.

Közel egy évvel a működésbe lépést követően már megállapítható volt, hogy a szervezeti rend (művészeti tagozatok, állandó bizottságok) kialakítása megtörtént, a köztestület – mint igazgatási tényező – mindennapos működésében a művészettel, továbbá a művészet elemzésével, támogatásával, oktatásával, hazai és nemzetközi bemutatásával, közkinccsé tételével kapcsolatos feladatellátás kiemelt hangsúlyt kapott, így az MMA kész részt és felelősséget vállalni állami feladatok ellátásában.

Ennek megvalósítása érdekében alkotta meg az Országgyűlés a Magyar Művészeti Akadémia kultúrstratégiai szerepének megerősítését szolgáló – a szükséges törvénymódosításokról, valamint egyéb kulturális tárgyú törvények módosításáról szóló – 2012. évi CCXXI. törvényt, amelynek célja (mások mellett) az, hogy a köztestület megalakulását megalapozó törvény előkészítésén túl biztosítsa a köztestület hatékony működéséhez szükséges további feltételeket. A jogszabályváltozással – 2013. január 1-jei hatállyal – a köztestület belső működésének egyes részletkérdéseit rendezte a jogalkotó, egyebek mellett több testületben képviselői-delegálási jogot adott az MMA-nak (pl.: Magyar Ösztöndíj Bizottság, az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága, Kossuth- és Széchenyi-díj Bizottság), illetve a korábban csak lehetőségként biztosítható akadémikus juttatásokat a jövőben már mint ellátandó alapfeladatot határozta meg az MMA tv. módosításával.

■ A kormányzat és a köztestület közötti két hónapos egyeztetéssorozat eredményeképpen alkotta meg a Kormány a 1690/2012. (XII. 29.) Korm. határozatot a Magyar Művészeti Akadémia kultúrstratégiai szerepének megerősítéséről, továbbá az A Magyar Művészeti Akadémia működésével kapcsolatos egyes kérdésekről címet viselő – 2012. 12. 28-án T/9634 számú az Országgyűléshez benyújtott – törvényjavaslatot.¹

A kormányhatározat az MMA és a kormányzat közötti rövid távú (2013. március 31., július 31. és október 31-i belső határidőkkel) együttműködés tematikáját adta

meg a Nemzet Művésze díj – köztestületi keretek közötti – megalapítása, a kulturális források rendszerének áttekintése, valamint az MMA által létrehozni tervezett művészetelméleti módszertani kutatóintézet elhelyezése tárgyában.

A Magyar Művészeti Akadémia működésével kapcsolatos egyes kérdésekről címet viselő – 2013. október 7-én elfogadott – törvénytervezet az MMA jövőbeni működését segítő infrastrukturális környezetet kívánja biztosítani.²

A normaszöveg rögzíti a Pesti Vigadó vagyonelemként történő átadását, továbbá rendelkezik a Műcsarnok épületének, valamint a leendő művészetelméleti kutatóintézet székhelyéül szolgáló épületnek a tulajdonba adásáról.

Míg a Vigadó átadása okán nem, addig a Műcsarnok átadása miatt jelentős támadások érték a kormányzati-köztestületi közös elképzelést; annak ellenére, hogy az, hogy a hazai kulturális intézményrendszerben kiemelkedő jelentőségű vagy éppen egyedülálló funkcióval bíró intézmény nem állami, azaz köztestületi működtetésű legyen, egyáltalán nem szokatlan, hiszen például az MTA kutatóintézeti hálózata is így működik évtizedek óta. Hasonló helyzet áll elő a Műcsarnok állami tulajdonlás és felügyelet alóli kikerülésével, jövőbeni köztestületi működtetésével.

■ Miután az MMA sem szakmai-szervezeti, sem pénzügyi-költségvetési szempontból nem támaszkodhat(ott) korábbi gyakorlatra, az első év (2012) költségvetési szempontból sem tekinthető bázisévnek a második, azaz a 2013. esztendő vonatkozásában. A törvény által körvonalozott feladatbővülés miatt ugyanez mondható el a második évről is a harmadik év – a 2014. év – tervezésekor.

A köztestület – annak közgyűlése – a saját működésével, közfeladatainak ellátásával kapcsolatos költségvetését a központi költségvetés elfogadása után – annak alapján – szavazhatja meg, s a rendelkezésre álló források alapvetően meghatározzák a megvalósítható szakmai-művészeti célokat.

A 2012. évben további külső-belső körülmények is sajátosak voltak – alapvetően korlátozó jelleggel. Nehezítette a tervezést

a köztestület pénzügyi-adminisztrációs szervezetének – a Titkárságnak – a 2012. év elejével történő megalapítása, folyamatos „üzembe állítása”;

a köztestületen belüli művészeti, művészeti-közéleti munka kereteit adó tagozatok létének hiánya (megalakulásuk alapszabály szerinti belső határideje 2012. június 30-a volt, ezen időszakra megalakultak);

a köztestület hosszú távú elhelyezésének kérdése (a Pesti Vigadó felújításának elhúzódása, a szükséges körülmények hosszú távú biztosítása a Kristályházban).

■ A 2013. évi költségvetés előkészítését már érdemi belső egyeztetések előzték meg: a művészeti tagozatok vezetőivel folytatott konzultációk a szakmai-művészeti éves programterv alapját adták, a működés egyéb vonatkozásait tekintve iránymutatóak voltak a közel egyeztetendő általános tapasztalatok; a 2014. évi költségvetés tervezését az új intézményi-feladatellátási együttes figyelembevétele mellett készítette elő az MMA vezetése.

■ Az Alaptörvény rendelkezése alapján az Állam (az Országgyűlés) lehetővé tette, hogy a művészek autonóm módon szervezzék a művészeti közéletet, az MMA tv. a képviseleti jogokon túl gyakorlati közfeladat-ellátási lehetőségeket is biztosít a művészeti köztestületnek (forrásfelosztás, szakmai-művészeti programok megvalósítása stb.), ezeknek mint opcióknak a „lehívása” a köztestületi belső struktúra, illetve az adminisztratív szerv működőképességének biztosítása után vált lehetségessé.

■ Összességében megállapítható, hogy a Magyar Művészeti Akadémia intézményesülése – és ezzel az állami kultúrpolitika „dezetatizálási” folyamata – szervezeti értelemben jó ütemben halad.

Az alapító tagi kör közel kétszerese a jelenlegi tagság, azaz bővítés, nyitás jellemzi a testületet, de nem csak a számokat tekintve, hiszen a művészeti ágak összességét nézve a tagságon keresztül is a reprezentativitásra törekszik (pl.: a korábban szinte teljesen hiányzó előadó-művészi kör erős integrálása a tagfelvétel során). Bár az is megállapítható, hogy a köztestületi tagság törvényi definícióját tekintve szűk, valójában csak a levelező és rendes tagokra vonatkozik, szemben például az MTA tagsági struktúrájával.

Itt hangsúlyozandó, hogy egy növekedési-társadalmisítási opció biztosítása – a társadalmi beágyazódás, azaz az ismertség és elismertség erősítése – érdekében rendszeresíteni, illetve formalizálni kell a partnerekkel már kialakult kapcsolatokat, létre kell hozni a levelező és rendes tagok közötti jogegyenlőséget, a köztestületi tagság nyitását a nem akadémikus kör kialakításával, továbbá a művészetelméleti szakemberek köztestületi integrálásával.

Mindezen kérdésekről a 2013. év első felében, bizottsági és elnökségi előkészítést követően, az MMA közgyűlése határozat formájában is állást foglalt, e köztestületi reform szakmai – köztestületi-kormányzati – egyeztetése jelenleg is zajlik, várhatóan a köztestületről szóló törvény ez évi módosításával zárul.

■ Az MMA köztestületként való létrehozása kiemelt fontosságú, de nem önmagáért való feladat. Hosszabb távon egy eddig nem tapasztalt inspiratív erőt kifejező kulturális közeg kialakítását célozza. A művészeti élet szabadsá-

ga és nyitottsága megköveteli, hogy az MMA ne léphessen fel egyfajta korlátozó tényezőként, netalán művészi kérdésekben felülbírálatlan autoritásként, vagyis működése során elvárható az igény, hogy egyrészt közös akaratból bizonyos szervezetekkel együttműködjön, de úgy, hogy más művészeti intézmények szervezeti, illetve az egyes művészek autonómiája minden körülmények között érintetlen maradjon.

JEGYZETEK

1 Forrás: http://www.mkogy.hu/internet/plsql/ogy_irom.irom_adat?p_ckl=39&p_izon=9634

2 A jogszabály kihirdetése előtt került leadásra a kézirat.